TARTU ÜLIKOOL

HUMANITAARTEADUSTE JA KUNSTIDE VALDKOND

EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT

Greta Variksaar

VANDUMINE EESTI NAISAUTORITE PUNKLUULES SVETA GRIGORJEVA JA MERCA NÄITEL

Bakalaureusetöö

Juhendajad PhD Renate Pajusalu ja PhD Eva Velsker

TARTU 2025

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen käesoleva lõputöö ise kirjutanud ning toonud korrektselt välja teiste autorite panuse. Töö on kirjutatud, lähtudes Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Greta Variksaar

Lühikokkuvõte

Bakalaureusetöö teemaks on vandumise funktsioon Eesti naisautorite punkluules Merca ja Sveta Grigorjeva luulekogude näitel. Materjal pärineb Merca luulekogudest „Iseqnn“ (2022) ja „Hele häärber“ (2005) ning Grigorjeva luulekogudest „Frankenstein“ (2023) ja „kes kardab sveta grigorjevat? (2013).

Analüüsi keskmes on küsimused: Milliseid vande-, sõimu- ja vulgaarsõnu ehk vandumist luulekogudes kasutatakse? Milliseid keelelisi funktsioone need täidavad? Millised on autorite keeleliste funktsioonide kasutuse sarnasused ja erinevused?

Uurimisprobleemi lahendamiseks määratlesin esmalt analüüsiobjektiks olevad sõnad koos kontekstiga ning määrasin nende tabusõna liigi (vandesõna, vulgaarsõna, sõimusõna). Roman Jakobsoni keelefunktsioonidele tuginedes määrasin kõigi kvalifitseeruvate sõnade keelelise funktsiooni. Kvantitatiivse ülevaate saamiseks koostasin kirjeldava statistika sagedustabelite kujul ning võrdlesin funktsioonide esinemissagedust ja viisi.

Grigorjeva kasutas minu hinnangul oma luulekogudes peamise keelelise funktsioonina poeetilist funktsiooni, kokku oli tal 148 sõna, millest poeetilist oli 47 sõna ehk (32%) kõigist funktsioonidest. Referentsiaalset funktsiooni esines 44 korda, emotiivset funktsiooni 29, metakeelelist funktsiooni 18 ning konatiivset funktsiooni 10 korda. Mercal oli samuti kõige levinum poeetiline funktsioon, mida oli 114 sõnast 39 sõnas. Sarnaselt Grigorjevale oli arvult järgnev funktsioon referentsiaalne, mida esines 28 korda. Järgmine oli aga erinevalt Grigorjevast konatiivne funktsioon (27), ning seejärel Grigorjeva luules sageli esinenud emotiivne (20). Metakeelelist funktsiooni esines vaid 1 juhtumil. See tähendab, et Merca luules keskenduvad vande, sõimu ja vulgaarsõnad tihti adressaadile ehk esinevad konatiivses funktsioonis.

Võtmesõnad: vandesõna, sõimusõna, vulgaarsõna, naisautor, punkluule, keelfunktsioon

Sisukord

Sissejuhatus 6

1. Vandumise käsitlused keeleteaduses 9

1.1. Tabusõnad 9

1.2. Vande-, sõimu- ja vulgaarsõnad 10

2. Vandumine ingliskeelses kirjanduses 12

3. Vandumine Eesti kirjanduses 13

3.1. Eesti varajane punkluule 13

3.2. Eesti hilisem punkluule 14

4. Luule keeleline analüüs 15

4.1. Vandumise funktsioonid luules 16

5. Materjal ja meetod 18

5.1. Uurimismaterjal 18

5.2. Uurimismeetod 18

6. Analüüs 20

6.1. Sveta Grigorjeva 20

6.1.1. Vandesõnad 20

6.1.2. Sõimusõnad 21

6.1.3. Vulgaarsõnad 22

6.2. Merca 23

6.2.1. Vandesõnad 23

6.1.2. Sõimusõnad 23

6.2.3. Vulgaarsõnad 24

7. Tulemused 26

7.1. Võrdlus 27

Materjali allikad 30

Kirjandus 31

Swearing in punk poetry by Estonian female authors based on Sveta Grigorjeva and Merca. Summary. 33

Sissejuhatus

Antud uurimuses kasutatakse sõna *vandumine* üldises tähenduses, mille alla kuulub tabusõnade kasutamine. Tabusõnade all mõistan vande-, vulgaar- ja sõimusõnu. Tabusõnad ilmnevad ning liigituvad vastavatesse kategooriatesse mitte semantika vaid pragmaatika alusel. See tähendab, et näiteks sõna *sitt* võib olenevalt kasutusest liigituda igasse kolmest kategooriast. Samuti seda, et sõna *hull* ei pruugi igas kasutuses olla tabusõna.

Ehkki ilukirjanduslik ja poeetiline keel erineb igapäevasest suhtluskeelest, peegeldab see sageli keele sotsiaalkultuurilisi funktsioone, vahel isegi selgemalt kui kõneldud keel. Autorid kasutavad keelt teadlikult, et tuua esile suhtlemise, emotsioonide ja ühiskondlike suhete sügavamaid kihte (Bakhtin 1981: 285-286). Vandumine ilukirjanduses aitab mõista nende keelendite tähenduslikku ja sotsiaalset rolli. Luule võib esile tuua, kuidas keel töötab mitte ainult informatsiooni kandjana, vaid ka esteetilise, sotsiaalse ja emotsionaalse märgisüsteemina, kuna luules kasutatakse keelt uuenduslikumal kujul – näiteks dialektides, mitmekeelses vormis, visuaalse poeetikana, keelemängudena (Merilai 2014: 6; Krull 2011: 98-99). Kindlates luulevooludes, näiteks punkluules, kasutatakse hulgaliselt vandumist.

Vandumist on pikka aega peetud ebasündsaks ning selle uurimist ebaoluliseks, kuid tänapäeval uuritakse seda järjest enam kui tähenduslikku ja uurimist väärivat keelenähtust. Vandumise teaduslik uurimine oli enne 1960. aastaid väga vähene seetõttu, et vandumist peeti tabuks ning akadeemilises keskkonnas selle käsitlemine võis kaasa tuua kriitikat. (Jay 2000: 10) Tabusõnad, mida kasutatakse vandudes, alluvad semantilistele ja süntaktilistele reeglitele, kuid erinevad tavakeelest emotsionaalse laetuse tõttu (Jay 2000: 10-11). Vandumise ja tabusõnade mitteuurimine keeleteaduses tähendab emotsionaalse ja solvava keelekasutuse väljaarvamist, kuid selle roll kõnes on suur ning vandumise funktsioon ja väljendusviis on üldjoontes ajas jäänud samaks (Ljung 2010: 1). Lisaks emotsionaalsel tasandil keelekasutaja mõistmisele, aitab tabu sõnavara uurimine mõista keelekasutaja väärtushinnanguid ja kultuurilist konteksti.

Ashley Montagu (1967) avaldas esimese ulatuslikuma uurimuse vandumisest (*swearing*). Pärast seda on vandumise teemaliste uurimuste hulk vaid kasvanud. Uurimusi on läbi viidud mitmekesiselt: käsitledes vande-, sõimu- ja vulgaarsõnade, ehk tabusõnade keelelisi ja ajaloolisi aspekte; semantilisi rolle; funktsioone ning sotsiolingvistilisi ja neurolingvistilisi aspekte. Psühholingvistilise teooria vandesõnade kohta on avaldanud näiteks Timothy Jay (2000) ning keelelisest, sotsiolingvistilisest ja ajaloolisest vaatenurgast on uurimusi avaldanud

Magnus Ljung (2010) ja Geoffrey Hughes (2006). Eestis ning teistes endistes sotsialismimaades hakati vandumist uurima 1980. ja 1990. aastate vahetusel (Babič ja Voolaid 2019: 192). Sel perioodil tekkis Eesti kirjandusse punkluule. Alates sellest on vande-, sõimu- ja vulgaarsõnad hakanud aina rohkem figureerima Eesti ilukirjanduses.

Kõige suurem roppuste sagedus esineb Jürgen Rooste (2013) sõnul „nullindate keskpaigas alanud noorte vihaste naiste“ generatsiooni kirjutatud luules, mis jagab varajase punkuulelega palju ühist nii keeleliselt, kuid ka sisu poolest. Uuringud ja sotsiolingvistilised vaatlused näitavad, et ropendavatesse naistesse suhtutakse negatiivsemalt kui meestesse (Jay 1992: 169). Seetõttu otsustasin keskenduda naisautoritele, kes esindavad ühiskondlikult kujunenud erandit. Punkluulet on kirjutanud mitmed autorid, noorema põlvkonna tuntuim neist on Sveta Grigorjeva, varasemast perioodist Merle Jääger (Merca), kes on kirjutanud sarnase temaatika ja keelekasutusega luulet.

Vandumist Sveta Grigorjeva ja Merca teostes analüüsin läbi Roman Jakobsoni keeleliste funktsioonide käsitluse. Roman Jakobson on avaldanud oma käsitluse keeleliste funktsioonide (*speech function*) kohta artiklis „Lingvistika ja Poeetika” (1960), mis on tõlgitud eesti keelde 2012. aastal. See kätkeb endas lisaks suulises kõnes esinevatele funktsioonidele ka poeetilist keelefunktsiooni. Tema liigitus on sobilik nii luulekeele kui ka vandumise uurimiseks – see jaotab keelelised teated järgnevatesse funktsioonidesse: emotiivne, konatiivne, faatiline, poeetiline, referentsiaalne ja metakeeleleline.

Minu bakalaureusetöö eesmärk on dokumenteerida vande-, sõimu- ja vulgaarsõnad Merca kui varasema punkluuletaja luulekogudest „Iseqnn” (2020) ja „Hele häärber” (2005) ning hilisema punkluuletaja Sveta Grigorjeva luulekogudest „Frankenstein” (2023) ja „kes kardab sveta grigorjevat?”ja määrata sõnade kasutamise funktsioon Jakobsoni käsitluse põhjal. Seejärel võrrelda autorite keeleliste funktsioonide kasutust vande-, sõimu ja vulgaarsõnade puhul. Otsin oma töös vastust uurimisküsimustele: Milliseid vande-, vulgaar- ja sõimusõnu kasutavad Sveta Grigorjeva ja Merca kui punkuule naisautorid?; Mis on nende keeleline funktsioon antud autorite luules?; Millised on autorite sarnasused ja erinevused vande-, vulgaar- ja sõimusõnade kasutuses?

Uurimisküsimustest lähtuvalt defineerin töö teoreetilises osas vande-, vulgaar- ja sõimusõnad ning kirjeldan kuidas need üksteisest erinevad. Seejärel räägin vandumisest ingliskeelses ilukirjanduses ja vandumise rollist punkluules. Peatükis vandumine Eesti kirjanduses tutvustan Eesti punkluulet ehk luulevoolu, mis tekkis Eestis 80. aastate lõpul ja Eesti punkluulet kui

luulevoolu, mis on tekkinud alles sel sajandil ning toon välja nende teemade ja keele esinevused ja sarnasused ja kultuurilise konteksti. Selles peatükis põhjendan ka aiutorite valikut. Sellele järgnevalt räägin luulekeele uurimisest ning Roman Jakobsoni keelefunktsioonidest, mis juhatab sisse peatüki vandumise funktsioonid luules, kus selgitan Jakobsoni käsitlust vandumise kontekstis. Materjal ja meetod peatükis põhjendan autorite ning luulekogude valikut süvitsi ning kirjeldan metoodikat, millele järgneb analüüs. Analüüsis olen toonud välja kõik sõnad, mida antud uurimuses uurin koos kontekstiga ning liigitanud need vandesõnadeks, vulgaarsõnadeks või sõimusõnadeks ning määranud kolmese liigitusena mõlema autori näidete puhul nende keelelised funktsioonid. Tulemused peatükis esitlen arvandmeid tulemuste kohta ja võrdlen sõnade ja funktsioonide kasutussagedust autorite vahel millele järgneb detailsem võrdlus koos näidetega.

1. Vandumise käsitlused keeleteaduses

Vandumisel on kaks tähendust, esimene neist on vande andmine (*formal swearing*) ning teine vandumine ehk kõnekeelne vandumine (*informal swearing*). Vande andmine on lubaduse andmine kontekstis, kus seda sotsiaalselt oodatakse, seda tehakse näiteks abielludes ja kohtus, lubades rääkida oma tunnistuses ainult tõtt. Kõnekeelne vandumine (*swearing*) on aga vastupidiselt sotsiaalselt taunitud keeleline nähtus, mida peetakse ebaviisakaks või isegi kriminaalseks. (Hughes 2006: 15) Käesolevas uurimuses uuritakse vaid kõnekeelset vandumist. Vandumise tähendus on aja jooksul muutunud, kuid see on alati põhinenud tabusõnade kasutamisel (Ljung 2010: 3). Vandumiseks on mitmeid viise ning funktsioone, mis erinevad üksteisest selle poolest, millist tabu vandesõnad puudutavad, kellele need suunatud on ning millises kontekstis neid kasutatakse. Vandumisel kasutatavad tabusõnad jagunevad vande-, sõimu- ja vulgaarsõnadeks.

1.1. Tabusõnad

Ebatsensuurne keel, sealhulgas vandumine, on selline keelekasutus, mille kasutamine on tabu. Tabu (*taboo*) on mingi kultuuri liikmete negatiivne hoiak teatud tegevuste, nähtuste või objektide suhtes, millega suuremal või vähemal määral kaasnevad keelud. Osad tabusõnad ei peegelda mitte negatiivset vaid hoopis positiivset hoiakut. Sellised sõnad on religioosse tähendusega ja nende tabu seisneb pühaduses. (Ljung 2010: 4-6) Need jagunevad kaheks: religioosse vandumise puhul kasutatakse religioosse tähendusega objektide või tegelaste nimesid (*jumal, taevas, kurat, põrgu*)*;* pühaduseteotuseks (*blasphemy*) nimetatakse keelendeid, millega pilgatakse või halvustatakse religioosseid objekte või isikuid. Mõlemad variandid klassifitseeruvad vandesõnadeks. (Ljung 2010: 24)

Tabusõnad, mis peegeldavad negatiivset ühiskondlikku hoiakut, jagunevad erinevateks alatüüpideks nii tähenduslikult kui ka nende funktsiooni poolest. Neid peetakse erineval tasemel ropuks või solvavaks, sest tabu tähendus muutub ajas ning erinev tähendus ja kaal on neil ka eri kultuurides (Mohr 2013: 8). Euroopa keeltes on semantiliselt kolm põhilist vandumise tüüpi. Need jagunevad järgmiselt: sakraalsed *(Jumal, kurat*), seksuaalsed (*türa, perse*), anaal-ekskrementaalsed (*pask*, *sitt*). Eesti keeles vannutakse peamiselt religioosseid tabusõnu kasutades. Vene keel kuulub seksuaalset tüüpi vandumisega keelte hulka ning inglise keel anaal-ekskrementaalsete keelte hulka. Keeles vähem levinud vandumine mõjub kõnelejatele suurema tabu rikkumisena kui levinud vandesõnad. (Mokienko 1997: 16)

Religioosse tähendusega väljendite kasutamine mõjus keskajal vulgaarsemalt kui praegusel ajal laialdaselt vulgaarsena tajutavad sõnad, seevastu kehalist ja seksuaalset tüüpi vandumine oli rohkem aktsepteeritud kui religioosne. Tänapäeva ühiskonnas on levinud religioosse tähendusega vandesõnad kaotanud oma solvava jõu ning hoopis seksuaalse alatooniga sõnad mõjuvad rohkem tabu rikkuvalt. (Mohr 2013: 8, 18) Vandesõnu ja muid tabusõnu peetakse tänapäeval sündsusetuks pigem suhtlussituatsiooni sobivuse ja solvavuse tõttu – argivestlustes on vandumine lubatud ja sobilik ning akadeemilises kontekstis mitte (Hughes 2006: 15-16).

1.2. Vande-, sõimu- ja vulgaarsõnad

Tähenduslikult on peetud vaid sakraalseid tabusõnu vandumiseks, seksuaalseid ja anaal-ekskrementaalseid aga vulgaarsõnadeks. Lisaks tähenduslikule liigitusele jaotuvad tabusõnad kaudse, otsese ja solvava tähendusega sõnadeks ehk vandesõnadeks, vulgaarsõnadeks ja sõimusõnadeks. (Ljung 2010: 7)

Vandesõnad (*curse words*) ilmnevad vulgaarsete sõnade kasutamisel ülekantud tähenduses, väljendamaks tugevat negatiivset või positiivset emotsiooni (*Kurat, ettekanne jäi koju*). (Erelt ja Punttila 2002:12) Samuti on pea kõik religioossed väljendid vandesõnad. Vandumine vandesõnadega on impulsiivse keele ilming ning vandesõnad kannavad tugevat emotsionaalset laengut ja on enamasti kinnistunud väljendid. Nende kasutamisel kõnes võib esineda foneetilisi muutusi, mis eristavad neid ülejäänud lausungist, näiteks intonatsiooni muutus hüüdsõnade puhul (Ljung 2010: 4–5). Vandesõnu eristab sõimusõnadest adressaadi puudumine.

Magnus Ljung (2010: 21-23) on jaotanud vandesõnad alaliikideks: hüüdsõnad (*interjections*), intensiivistajad (*emphasizers*) ja kohatäitjad (*expletive slot fillers*). Hüüdsõnad esinevad enamasti eraldiseisva sõnana ning väljendavad üllatust, viha, rõõmu või mõnd muud kõneleja emotsiooni. Need on ropu keele kõige puhtakujulisem emotiivne väljendusviis (Jakobson 2012: 6). Eesti keeles on levinud hüüundid *Kurat!, Fakk!, Raisk!*. Intensiivistajaid kasutatakse rõhutava funktsiooniga (*kuradi muljetavaldav, sitaks palju.*) Kohatäitjad on sõnad, millel ei ole sisulist tähendust, aga mis täidavad keelelist lünka või aitavad säilitada lause rütmi või tugevust (*Mis kurat sa ajad?*) (Ljung 2010: 21-23)

Sõimusõnad (*curse words*) väljendavad kas otsese või kaudse tähendusega ebaviisakalt kõneleja negatiivset hinnangut kellegi või millegi suunas. Kui see hinnang on suunatud vestluspartnerile, kolmandale isikule või mõnele muule konkreetsele isikule, võib sõimusõna täita solvangufunktsiooni ja olla seotud verbaalse vägivallaga. (Jay 2000: 10-11) Sõimusõnu on

võimalik kasutada ka esemete või nähtuste kirjeldamisel (*sitt raamat*, *loll vabandus*), kuid sellistel juhtudel on nende solvav tähendus üldjuhul leebem, need on kirjeldavad sõimusõnad. Eriti problemaatiliseks ja sotsiaalselt taunitavaks peetakse vihakõne väljendusi, sealhulgas rühmapõhiseid solvanguid (*slur*), mis on suunatud etniliste või seksuaalvähemuste vastu. Selliste väljendite kasutamine on sobimatu ka juhul, kui need ei ole otseselt suunatud konkreetse vähemusgrupi liikme pihta. (Hughes 2006: 220) Näideteks on sõnad nagu *neeger*, *pede* ja *piider*, mis kuuluvad sellesse kategooriasse.

Vulgaarsõnad (*vulgarisms*) on otsese tähendusega ebaviisakad tabusõnad (*astusin sita sisse*). Vulgaarseks peetakse tänapäeval tähenduslikult seksuaalse alatooniga väljendeid ning sõnu, mis on tähenduslikult ropud ja labased (Ljung 2010: 7, 24). Vulgaarsõnu rakendatakse sageli selleks, et anda keelele toorem, otsesem ja šokeerivam toon, asendades neutraalseid väljendusviise ropumate ning ühiskondlikult normatiivsematest raamidest väljuvate sõnadega (*ta töötas rahapuuduse tõttu prostituudina* vulgaarne vaste oleks *ta oli vaene lits)* (Mägi 2024: 11).

2. Vandumine ingliskeelses kirjanduses

Vandumise ja tabusõnade kasutamine ilukirjanduses on ajaloos sageli kaasa toonud tugeva sotsiaalse ja institutsionaalse vastureaktsiooni. Erinevalt tänapäevasest kirjandusmaastikust, kus keeleline eksperimentaalsus ja otsekohesus on rohkem levinud, käsitleti veel 20. sajandi keskpaigani roppusi kirjanduses kui moraalset rikkumist või isegi seaduserikkumist. Mitmed autorid, kes kasutasid oma loomingus tabusõnu, puutusid kokku tsensuuri, kohtuasjade või kirjastuskeeldudega (Pinker 2007: 324). Näited, mille loetlen, said kohtu hinnangul hiljem kunstiks tunnistatud ning avaldatud, kuid ajalooline perspektiiv aitab paremini mõista ka vandumise tähenduslikku kaalu näiteks punkluules, kus keeleline normimurdmine on osa ideoloogilisest positsioonist.

(1) James Joyce'i romaan *Ulysses* (1922) oli USA-s ja Suurbritannias keelatud kuni 1933. aastani. Teose keel sisaldas seksuaalse alatooniga fraase, roppusi ja sisemonolooge.

(2) D. H. Lawrence'i romaan *Lady Chatterley's Lover* (1928) oli kuni 1960. aastani Inglismaal keelatud, kuna tekst sisaldas mitmeid otseseid seksuaalsõnu, sealhulgas sõna *fuck*.

(3) Allen Ginsbergi luulekoguga *Howl* (1956) kaasnes USA-s samuti kohtuprotsess, kus kirjastaja Lawrence Ferlinghetti arreteeriti pornograafilise sisu levitamise eest. Ginsbergi luule kasutas radikaalselt otsest keelt, käsitledes avameelselt homoseksuaalsust, narkootikume ja vägivalda.

(Pinker 2007: 328)

Punkluule on alati olnud ühiskonnakriitiline ja vastanduv peavoolule. Punkluule esitus on sageli musikaalne ning võrreldes peavoolu muusikaga on lüürika otsekohene ning ühiskonnakriitilist sõnumit edastatakse kuulajale agressiivse tooniga, et panna kuulaja mõtlema. Punkluule on olulise tähendusega nii autoritele endile kui kaasalauljatele – tihti on laulud inimeste jaoks moraalse toe ning inspiratsiooni allikaks, pakkudes lohutust, nõu ja innustust. (Ambrosch 2018: 1-8) Vandumine omab punkluule olemusest lähtuvalt konkreetsete sotsiaalsete toimingute tagant-aitamise rolli.

3. Vandumine Eesti kirjanduses

3.1. Eesti varajane punkluule

Punkkultuuri on Eesti kontekstis uuritud palju, kuid keeleteaduslikust vaatepunktist on punkluulet vähe uuritud. Nõukogude punkluule kohta on avaldanud artikli Piret Viires (2021), samuti on avaldatud üliõpilastöid punkkultuuri teemadel. Punkluule tõi eesti kirjandusse võtteid, mis varem puudusid või olid esindatud oluliselt vähem, näiteks peavoolu järelarbujalikkus luules (Pruul 2000: 176–177).

Eestis tekkisid esimesed punkkultuuri ilmingud 1970. aastate lõpus. 90-ndate keskel algas pungi „kuldajastu". Sellel ajal andsid oma loomingut välja ka tänapäeval tuntud autorid Villu Tamme, Tõnu Trubetsky ja Merle Jääger (Merca), kellest kaks esimest andsid välja ka muusikat. Nõukogude võimu all kasvas isamaalisest luulest välja isamaaline punkluule. Punkariks olemine ja isegi sõna *punk* kasutamine tähendas vastuhakku nõukogude režiimile ja soovi kuuluda ühte läänega. Piret Viires arvab, et ühiskonna vastupanu punkliikumisele oligi suure tõenäosusega põhjus, miks liikumine nii populaarseks sai. (Viires 2021: 36-43)

Punkluule iseloomustavateks tunnusteks olid kõnekeelsus, madalate kategooriate poetiseerimine, jõulisus ja intensiivsus ning ühiskonnakriitika, kuna taheti vastanduda klassikalisele tsenseeritud luulekeelele (Viires 2021: 36). Keelekasutusse toodi sisse hulgaliselt vulgarisme ning kõrvalekaldeid normikeelest. Merca tegi seda asendades konsonandid võõrtähtedega, mis on jäänud praeguseni tema stiili peamiseks grafoloogiliseks tunnuseks (ks-x, ku-q, ts-c) (Merilai 2014: 5).

Merca kirjutas punkluulet juba 80-ndate lõpul, 1989 ilmus tema esimene kogu „Merca by air mail". Merca kandis oma teoseid ette Eesti esimesel teadaoleval punküritusel 1986. aastal Tallinnas kirjanike klubis Pegasus (Viires 2021: 40). Merca oli üks populaarsematest autoritest eesti punkluule „kuldajastul" ning teda on nimetatud isegi Eesti pungi emaks. Merca luulekogu „Hele Häärber" (2005) on iseloomustatud kui pungimaiguliselt koomilist luulekogu, mis seob intertekstuaalselt Eesti kirjandusloo, lihalise erootika ja Tartu-armastuse. (Helme 2007). Kogu on vormi poolest range – selles on kindel rütm ja läbiv riimikasutus. Peamised sisulised motiivid on folkloor, kirg ja iha, kodumaa, militaarne olustik. (Melts 2007)

3.2. Eesti hilisem punkluule

Punkluule pole ainult minevikunähtus, mille kõrghetk jäi 1990. aastatesse (Viires 2021: 50). Tänapäeval elab punkluule edasi, omandades varasema punkluule stiilielemente – näiteks keelekriitilisus, normikeele struktuuri murdmine, otsekohesus ja sotsiaalkriitiline hoiak (Viires 2021: 36, Rooste 2013). Need ühendavad vana tänapäevaste teemade ja probleemidega.

Jürgen Rooste sõnul on kõige rohkem tabusõnu kasutanud nullindate keskpaigas alanud „noorte vihaste naiste" generatsiooni luuletajad: Sveta Grigorjeva, Andra Teede, Liina Tammiste, Triin Tasuja jpt (Rooste 2013). Nende luule sarnaneb keeleliselt ja sisuliselt varasemale punkluulele, näiteks on sellele omane kõnekeelsus, vulgarismid, madalate kategooriate poetiseerimine, jõulisus ja intensiivsus ja ühiskonnakriitiline hoiak. Vormiliselt ja poeetiliselt on need aga erinevad, hilises punkluules kasutatakse peamiselt vabavärssi ning varasemale punkluulele iseloomulik rütm puudub, kuna luulet ei esitata muusikaliselt. Luuletekst on pigem pihtimuslik kõne, näiteks Liina Tammiste ja Sveta Grigorjeva on loonud tekstidesse pihtiva ärritava ja torkiva naiskuju, kes oma luulekõnes räägib oma kogemustest ja loob lugejale realistlikke pilte elust enesest, juhtides tähelepanu sotsiaalsetele probleemidele. (Rooste 2013)

Sveta Grigorjevat on seostatud punkluulega ning punkariks on ta ise ka end kutsunud (Rattus 2024: 23). Tema luulekogu „Frankenstein" juhib tähelepanu ühiskondlikele ebavõrdsustele – eelkõige sellele, kui vähe väärtustatakse inimesi, kes ei kuulu valge heteroseksuaalse ja meessoost normatiivse identiteedi hulka. Grigorjeva loomingus kordub järjekindlalt sotsiaalkriitiline hoiak, mille keskmes on patriarhaadi mõju naiste elule, aga ka marginaliseerimine rahvusliku kuuluvuse alusel – näiteks eesti venelaste diskrimineerimine. (Talviste 2024: 484-485) Jürgen Rooste sõnul iseloomustavad Grigorjevat „eesti-vene identiteet, punkluuleline hoiak ning halastamatu kardinate ja kulisside mahakiskumine", millega kaasneb ka teadlik eemaldumine klassikalisest poeetikast, et raputada lugejat ja suunata teda kriitiliselt mõtlema (Rooste 2013). Hilisemat punkluulet on palju kritiseeritud klassikalise poeetika puudumise pärast. Mihkel Kunnuse arvates on see luule vaid autorifunktsiooni tõttu – luule on luule, sest see on kindla autori kirjutatud, mitte sellepärast, et teos ise oleks autonoomne kunstiteos. (Kunnus 2013)

4. Luule keeleline analüüs

Poeetilistes tekstides kehtib poeetilise vabaduse põhimõte, mis tähendab, et sisu või vormi moonutamine on lubatud ja isegi soositud. See põhimõte annab kirjanikule õiguse enda mõtteid väljendada nii, nagu ta õigeks peab, sõltumata ühiskonna reeglitest või keeletavadest. (Merilai 2014: 3-4) Luule on seotud keele esteetiliste ja emotsionaalsete võimalustega ning ajalooliselt on see pigem kõrgema keelekasutuse ja ilu väljendus (Kunnus 2013). Vandumine luules on piiride kompamine selle osas, mida peetakse esteetiliseks keeleks, ning ka poliitiline ja kultuuriline akt, mis rikub normatiivseid ootusi keele sobivuse osas kirjandusse. (Merilai 2014: 3-4) Tabusõnade kasutusfunktsiooni määramine luules on kohati keeruline, kuna vandumine omab ka poeetilise funktsioone.

Vandesõnad, vulgaarsõnad ja sõimusõnad on sõnaliigid, mille määramine on tihti võimalik isegi sõna tasandil, ilma kontekstita, näiteks sõimusõnade ja religioosse vandumise puhul. Lähemal konteksti uurimisel ilmneb tabusõna sügavam funktsioon, mis võimaldab mõista selle kasutamise põhjust. Vandumise pragmaatilist funktsiooni on jaotanud mitmed autorid oma uurimustes sarnaselt (Jay 2000; Ljung 2010; Pinker 2007). Steven Pinker (2007: 350) on vandumise jaotanud neljaks erinevaks tüübiks – solvav vandumine, rõhutav vandumine, idiomaatiline vandumine, kirjeldav vandumine.

Kõnepõhised, pragmaatilised vandumise käsitlused, nagu näiteks Jay (2000), Ljung (2010) ja Pinker (2007), keskenduvad peamiselt vandumise funktsioonidele igapäevases suhtluses. Need käsitlused eeldavad, et vandesõnade kasutus on spontaanne ja eväljendab emotsiooni. Luulelises keelekasutuses on iga sõna autori poolt teadlikult valitud (Merilai 2014: 6). See tähendab, et ka vandesõnad, sõim ja vulgaarsused esinevad luuletekstides autori poolt tahtlikult ja teadlikult. Luuletekstide puhul on määrava tähtsusega poeetiliste võtete analüüsimine – seega on eelistatud käsitlused, mis sisaldavad poeetilisi kategooriaid peale pragmaatiliste. Seega sobib antud analüüsiks paremini Roman Jakobsoni mudel, mis sisaldab poeetilist funktsiooni, kui eelmainitud käsitlused, mis seda ei sisalda.

Roman Jakobson avaldas käsitluse keeleliste funktsioonide kohta oma artiklis „Lingvistika ja Poeetika" (2012). Jakobson esitas selles keeleteadusliku kommunikatsioonimudeli ja tuletas sellest kuus keelefunktsiooni. Tema käsitlus sobib mistahes keelelise nähtuse uurimiseks, kuid selle teeb eriliseks poeetilise aspekti kaasatus (Jakobson 2012: 3). Poeetiline funktsioon on oluline aspekt luulekeele uurimisel, kuna keelendid võivad olla põhjuslikus suhtes teksti

struktuuriga või olla osa stiilivõtetest. (Jakobson 2012: 5-10) Jakobsoni keelefunktsioonide mudelit on varem palju rakendatud luulekeele analüüsis, näiteks on Roman Jakobson ise koos Stephen Rudy'ga analüüsinud William Butler Yeatsi luuletust „The Sorrow of Love" kahes eri versioonis (1892 ja 1925) (Jakobson 1985: 79-101). Nad uurisid grammatika- ja stilistilisi erinevusi, rõhutades, kuidas keelevorm mõjutab poeetilist mõju.

Keeleteadusliku kommunikatsioonimudeli osad on üksteisest sõltuvad ning need toimivad järgnevalt: Kindlas **kontekstis** ja **kontaktis** saadab **saatja teate vastuvõtjale**, mida vastuvõtja on võimeline haarama ning mis on kas sõnaline või sõnastatav kindlas **koodis** mida saatja ja vastuvõtja jagavad. Kui fookuses on kontekst, on teade **referentsiaalne**, kuna selle peaülesandeks on teadete edastamine referendile. **Emotiivne** funktsioon on orienteeritud saatjale endale, see püüab väljendada kõneleja hoiakut selle suhtes, millest ta kõneleb. Emotiivse funktsiooni väljenduseks on peamiselt hüüdsõnad. Vastuvõtjale on suunatud **konatiivne** funktsioon, mis esineb peamiselt käsklausetena ning referendi kõnetamisena. **Faatiline** funktsioon keskendub kontaktile ning ilmneb suhtluse ülalpidamises või suhtluskanali töötamise kontrollimises ning esineb peamiselt rituaalsete keelendite kasutamises. **Metakeeleline** funktsioon keskendub koodile ning ilmneb kõnena koodist endast, näiteks sõnade tähendusest, mitte sõnumi sisust. Teatele endale keskendub aga **poeetiline** funktsioon, mis väljendub keelekasutuse muutumises eesmärgipäraselt esteetiliseks, mänguliseks või rütmiliseks. (Jakobson 2012: 5-12)

4.1. Vandumise funktsioonid luules

Kõnelejad üritavad kõnes kuulajate tähelepanu püüda, hoida või rõhutada oma mõtet, näiteks tabavate ütlustega või ootamatute mõttekonstruktsioonidega. Sellest kõnetegevuse omadusest lähtuvad släng ja võõrkeelsete sõnade kasutus koodivahetusena. (Pajusalu 2002: 210-211) Sellistel põhjustel saab ja esinebki luulekeeles vulgaarne sõnakasutus. Luulekeelele omane mitmetasandiline tähenduskiht, kujundlikkus ja rütmilisus võivad võimendada tabusõna esteetilist ja poeetilist toimet, mistõttu võib näiteks emotsionaalselt laetud solvav või rõhutav väljend toimida ka stilistilise võttena. Tabusõnade kasutus võib luules täita samaaegselt mitut funktsiooni: näiteks võib üks ja sama väljend nii väljendada kõneleja sisemist pinget kui ka olla osa riimiskeemist. Selline funktsioonide kattuvus ei viita kategooriate ebapädevusele, vaid osutab hoopis luulekeele eripärale, kus keeleline väljendus on mitmekihiline ja tähendus tekib tihti erinevate funktsioonide koosmõjus. (Merilai 2014: 6-10)

Referentsiaalne funktsioon on info edastamiseks. See hõlmab sõimusõnu, kuid mitte teises isikus, vaid kolmandas ehk deskriptiivse solvamisena kohta (*ta pole munnigi*, *see vend on täielik idioot)*. Funktsioon esineb ka hinnangute andmise puhul objektide või nähtuste kohta (*sitt raamat*, *ilm on pask*). Referentsiaalse funktsiooniga keelendid on peamiselt leebema tähendusega sõimusõnad või kirjeldavad vande- või vulgaarsõnad, mitte hüüatused või intensiivistajad ehk neis pole emotsionaalset laengut.

Emotiivse funktsiooniga vandumine hõlmab kõnelejat ennast ja tema emotsioone, need esinevad kas hüüatustena (*kurat!*, *pekki!*) või enda tunnetest kõnelemisena segunenult mõne teise funktsiooniga. Paljud väljendid on üheaegselt nii emotiivsed kui ka kirjeldavad kuna kirjeldavad tabusõna abil enda tundeid olles samal ajal ka emotsionaalselt laetud, kuid mitte hüüatuse tasandil (*ma ei saa mitte sittagi aru*, *ma olen hull*).

Konatiivne funktsioon vandumise, sõimamise ja vulgarismide uurimise puhul esineb sõimamisena: solvavate otsevormide kujul (*loll, värdjas, tõbras*); käskudena (*käi perse, mine vittu*); rühmapõhise solvamisena (*pede, sibul, neeger*) või alandavate metafooride kujul (*sa pole munnigi, sa oled munn)*. Konatiivse funktsiooniga öeldakse midagi teisele isikule või üritatakse mõjutada kuulajat midagi tegema.

Metakeelelised roppused ei esine tavapäraselt ehk spontaanselt. Need saavad esineda tsitaadina või refereerituna, arutlusena mõne ropu sõne tähenduse või mõju üle (*luule on äärmiselt nõrk isegi kui ta ütleb sõnu nagu vitt sitt perse või türa vb eriti just siis*).

Poeetiline funktsioon esineb vaid poeetiliste tekstide keeles ning on seeläbi luule uurimiseks vajalik täpsustus, et eristada luuleteksti kõnest. Poeetiliste roppuste puhul on olulisem vorm mitte sisu. Poeetilised roppused on kattuvad kõigi funktsioonidega kui käsitleda irooniat, metafoore, abstraktseid kirjeldusi jms poeetilisena. Nende analüüsimiseks kõige objektiivsem ja selgem viis on eristada poeetilistena roppusi, mis riimuvad mõne teise sõnaga tekstis, mängivad sõnade tähenduse ja kirjapildiga või moodustavad kõlakujundeid või kordusi (*meilitsi - meil litsi*).

Faatilises vandumises pole emotsionaalset laengut ega sisu, mistõttu esineb seda luules harva. Faatiline vandumine hõlmab rutiinseid väljendeid slängi laadis (*sitt lugu noh*, *no kurat mis toimub*).

5. Materjal ja meetod

5.1. Uurimismaterjal

Bakalaureusetöö uurimismaterjaliks valisin Merca luulekogud „Iseqnn" (2020) ja „Hele häärber" (2005) ning Sveta Grigorjeva luulekogud „Frankenstein" (2023) ja „kes kardab sveta grigorjevat?" ehk Grigorjeva debüütkogu (2013). Grigorjeva ja Merca osutusid valitud autoriteks, kuna neid mõlemaid saab liigitada punkluuletajateks ning nad kasutavad luules rohkelt vulgaarset keelt. Samuti on nende puhul võimalik liigitada neid punkluule hulka, kuid erinevatesse luulevooludesse – Merca varasema punkluule ja Grigorjeva uuema punkluule. Valisin need luulekogud, kuna soovisin valida mõlemalt autorilt 2 kogu ning soovisin, et analüüsitavate tekstide kogus oleks sarnane, et ei tekiks liiga suurt uurimismaterjali koguse erinevust. „Iseqnn" sisaldab 84 luuletust ning kogul on 93 lehekülge ja „Hele häärber" 85 luuletust ning sellel on 117 lehekülge. „Frankenstein" koosneb 71-st luuletusest ning kogul on 101 lehekülge ja 71 luuletust, „kes kardab sveta grigorjevat?" hõlmab 86 lehekülge millel on 60 luuletust. See tähendab, et uurimuses töötasin läbi 169 Merca luuletust ja 131 Grigorjeva luuletust.

Autorite luule keelelistest sarnasustest jääb esimesena silma vulgaarne keel, mitmekeelsus ning kõnekeelsus ning teatav agressiivsus ja emotsionaalne kõnepruuk. Luulekogud peegeldavad seetõttu vandumise erinevaid viise ja funktsioone luules ning pakuvad ka võimalust võrrelda varase ja hilise Eesti punkluule naisautorite luulekeelt. Mõlema autori sisu saab iseloomustada läbi sõnade ehe ja autentne, mis ongi sagedasti nii luuletajate kuid ka prosaistide kaalutlus kasutades vande- ja vulgaarsõnu (Luchette 2018).

Autorite valik käesolevas töös tulenes eeskätt asjaolust, et Sveta Grigorjeva on üks tuntumaid nooremaid punkluuletajaid. Tema luulekogu "Frankenstein" oli Eesti Kultuurkapitali kirjanduspreemia nominent ning pälvis arvukalt positiivseid arvustusi. Merca ei kuulu küll kaasaegsete punkluuletajate hulka, ent on tegutsenud punkluule vallas juba selle varasemas arengufaasis, 1980.–1990. aastatel. Ta esines oma luulega esimesel eesti punküritusel 1986. aastal ning on seeläbi jätnud olulise jälje kohalikku punkluule ajalukku.

5.2. Uurimismeetod

Analüüsimiseks ja vajaliku materjali kogumiseks koostasin Exeli tabelid juba luulekogude läbi töötamise ajal. Uurimuses sõnade kuulumise määrasin enda tunnetusele toetudes, vajadusel

sõnaveebist või vandumise teemalisest teaduskirjandusest kontrollides, kas luulekogus kasutatud sõnavara näol on tegu vande-, vulgaar- või sõimusõnaga. Lisasin jooksvalt andmeid kategooriatena: kontekst (lause, milles vande-, sõimu- või vulgaarsõna esines); analüüsitav sõna või fraas; kontekst (lause teine pool); leheülg millel sõna esines; kategooriad. Sõnad jaotasin kõigepealt vande-, sõimu ja vulgaarsõnadeks, mis aitas uurimisvaldkonda piiritleda. Seejärel tuginedes Roman Jakobsoni (2012) keeleliste funktsioonide liigitustele jaotasin neljas luulekogus esinevad sõnad viide kategooriasse arvates välja kuuenda ehk faatilise, kuna seda ei õnnestunud materjali põhjal määrata. Need neli kategooriat on 1) Referentisaalne 2) Emotiivne 3) Konatiivne 4) Metakeeleline 5) Poeetiline

Keeleliste funktsioonide puhul määrasin vaid peamise, kuid tegelikult võivad sõnad omada mitut funktsiooni. Otsustasin määrata vaid peamise, et analüüs oleks efektiivsem ja näited oleksid selgemad. Siiski pole keelelised funktsioonid selged vaid kattuvad ning peamist funktsiooni võib ka teistmoodi tõlgendada või tekstist välja lugeda. Vandumine on impulsiivne ja emotsionaalne keelekasutus, mis väljendub ka paljude keelefunktsioonide puhul emotiivsega segunemisega. Samuti sisaldab luulekõne rütmi- ja riimikasutust ning ilustatud keelt, mis muudab paljud muu funktsiooniga keelendid samal ajal ka poeetiliseks.

Keeleliste funktsioonide ja nende sageduste põhjal võrdlesin autorite tendentse kasutades erinevaid tabusõnu ning tõin välja kõige peamised sarnasused ja erinevused sõimusõnade, vandesõnade ja vulgaarsõnade rühmades funktsioonide poolest.

6. Analüüs

6.1. Sveta Grigorjeva

6.1.1. Vandesõnad

Referentsisaalne funktsioon

*ei näita enam **fakki** | käevangus **kuradi** endaga | **jumalal** on mulle jälle häid uudiseid | täna on tal **pohhui** | jooksis kus **kurat** | mütoloogilisi **naisjumalaid** | kui üldse paralleele tuua siis paluks pigem **jeesusega** | nagu ma ei usu jõuluvana ei usu **jumalat** | mõni usub siiani vaid ühte **meesjumalat** | armastab külmalt **perse** saata | tuleb välja nelk, tähendab **jumalat** | kes räägib **jeesusest** ja **jumalast** | tapame **jumala** eest*

Emotiivne funktsioon

*miks ma siis **kurat** küll ei või olla luuletaja | kõik ühe **sitase** luuletuse nimel | võ menja **bljad** prostite | hunnik **sitta** räppa | ,,Euroopa inimõigused ja väärtused" ei tähenda mitte **sittagi** | griškovetsi enam ei loe ta pidavat olema mingi kahtlane **hui** andke palun andeks | **persse** kuldne kesktee | jätan maha eesti pungi kus **kurat** | **kurat** võtaks venelastel on ikkagi palju suurem sõnavara | aga kuhu ma neid **raisk** saatma hakkan??? | **jumal** miks ei võiks nii jäädagi | ja nende **huiamisele** | ,,**Fakk** poliitika, vaadakem inimesi" | kuna klienditeenindamine on ilmselgelt nii **sitt** töö | **pohhui** sellest kes mul ette jääb | täis sõnulseletamatut raevu raevu kõige **kuradi** vastu mida ma näen ja puudutan | sest see on lihtsalt nii **kuradima** hea | ka naine on **jumala** ok olla | me olime alati nii **kuradi** väsinud | **halleluuja** ja **aamen** | iga **jumala** päev*

Konatiivne funktsioon

*lets **fuck** things up | you don't wanna **fuck** with me | sa oled mitte **munnigi** | ,,You don't wanna **fuck** with me" | sa **kuradi** kurb | hoopiski sina oled tehtud **Eeva küljeluust***

Metakeeleline funktsioon

*ta ütleb isale **pohhui** ju | üks hetk ta ütleb **jumal** armastab meid kõiki | saadetakse ikka korralikult keset hoovi vales keeles **perse** | mul oli **pohhui** juba ammu enne seda kui selle sõna ära õppisin | ütleks ühtedele **kurat** küll | teistele et **pohhui** | kõik mis kannab **jumala** nime lõpetab ajaloo prügikastis | **jumal** on samasugune | **jumal** on sama hea*

Poeetiline funktsioon

*lugesun julmalt ta **jumalaks** | thank **fakin** clit | mina olen see kes on oma **kuradid** luku taha pannud | sellisest **bullshitist** nagu ilu on vaataja silmades | sellisest **bullshitist** nagu ilu on vaataja silmades | nagu irooniline muie **ristilöödud jeesuse** näol | **jeesusele** kätte ei andnud | isegi **buddhale** mitte | kui su **piibel** ongi cosmopolitan*

6.1.2. Sõimusõnad

Referentsiaalne funktsioon

*ta ei ole nii **loll** | agressorist **värdjatele** | inimesed on **värdjad** | et ta tegelik hind on mitte **munnigi** | ja nii saidki kõik seitsmeaastased patsist sikutatavad poisid läbi sõimatud **impotentideks** | noorte poiste **nahhaalsusega** | ka **hulludele** mitte | see ei tõestaks ju seda et nad kuulavad toda **hullu** | kaua pidin ootama enne kui mu **persekukkunud** glamuurne enesehävitus muutus eluterveks pungiks | ta oli **lollim** veel | **postpersekukkunud** glamuuri eluterve punk | baudelaire oli **sitapea** | see peab ikka selline **pizdets** luule olema et peale teist rida jätkaksin | eestlastele olin **russ** | venelastele olin **kuratka** | kätte ei andnud **esteet-kusipeadele** | mõnikord vaatan mõnda **hullumeelset** naist | vaatan mõnda **hullumeelset** naist | tembeldatakse hüperaktiivseks või **hulluks** | kurb ja **hullumeelne***

Emotiivne funktsioon

*putin. ON. **MUNN** | putin. ON. **MUNN** | istusin ja mõtlesin küll on **sitapea** | olin **loll** | mina olengi see **pehmo** | ma olengi **hull** | täiesti **sõge** juba sünnist saati | kus seda ei peeta vene temperamendile omaseks **eidelikuks** emotsionaalsuseks*

Konatiivne funktsioon

*kurb **hoor** inimene | ka sina võid olla **friik** | the only thing thats bigger than my ego is my mirror **bitch** | elu on vist **libu** ta ei armasta mind | aga see **tõbras** ei kujuta ettegi*

Metakeeleline funktsioon

*,,raudselt mingi **russ**" | ,,raudselt mingi **russ**" |,,raudselt mingi **russ**" |,,raudselt mingi **russ**" |,,raudselt mingi **russ**" | kuhu tavapäraste utoopilises suuruses falloste ja **dimaonlohhide** vahele | vihjates meile kui **nahhaalsetele krattidele** | ,,proovigu meid keegi **hooraks** kutsuda"*

Poeetiline funktsioon

***hullu** ei peida end teiste eest | ehitan üles **persekukkund** inimeste kuningriigi | **nahhaalseid** luuletusi kirjutada*

6.1.3. Vulgaarsõnad

Referentsiaalne funktsioon

*ükski **libu** ei tuleks meile nii kergelt kätte | need kes ei käi väljas et **keppida** võõraid | need kes käivad väljas et näha kui paljud neid **keppida** tahaks | mina olengi see keda **kepib** rohkem tähelepanu | igatseb endale **kinkit** kinnisidujat | valusaid ja kitsaid **vitte** | kõik atlased joonistame **munne** täis*

Metakeeleline funktsioon

*,,mingi vene **lits** tappis hea eesti ajakirjaniku" | luule on äärmiselt nõrk isegi kui ta ütleb sõnu nagu **vitt sitt perse** või **türa** vb eriti just siis*

Poeetiline funktsioon

***cunts** ei kuulu raffale | **cunts** ei kuulu raffale | **cunts** ei kuulu raffale | **cunts** | small **dick** energy | **keppida** ja tappa | tahan **keppida** ja tappa | tahan **keppida** ja tappa | tahan **keppida** kõik ilusad tüdrukud kurvaks | luule **kepib** mind rohkem kui mehed | luule **kepib** mind rohkem kui mehed | et ilusad tüdrukud õhtuti laseks meeste asemel küünlavalgel mu luulel neid **keppida** | **keppida** nad kurvaks | kui lasen koledate meeste kurval luulel ilusate meeste ilusate lugude asemel end tühjaks **keppida** | panevad vaatamiseks välja **sitast** pjedestaalile | big **clit** energy | feministlikult purskava **putsi** pärani | kui õige **kepp kepp kepp kepp kepp** | seni õpitu siis **sittuda** välja | sõda see on jaht kangelastele ja **dildodele** | **masturbeerib** nii käte dildo mägede kui cadillacidega | tankiga võõrasse riiki **vibraatori** järele | ükspäev me tuleme jämedate-joonte- **munnidega** näol*

6.2. Merca

6.2.1. Vandesõnad

Referentsiaalne funktsioon

Jumal *ise nägi | Qi annab* ***Jumal*** *lahqme nii kõik*

Emotiivne funktsioon

hui *ma ootaxin silmad vees | & mul oleks* ***jummala pohhui*** *|* ***qradi*** *hea lugu; No,* ***sitax****!* ***Persse*** *Miqd, Mardid, Jaanid; | Mul* ***pohhui*** *| et mille* ***sita*** *pärast | Et qs ta,* ***qrat,*** *praegu aeleb ringi | Oh,* ***qrat****, ma tean | küll* ***Jumal*** *annab talle koormakatte!*

Konatiivne funktsioon

nussid *mind kõrva ja silma |* ***qradima*** *värdjas |* ***qradima*** *pede |* ***Jumal****, anna tuld! | luurab sind* ***saatan***

Metakeeline funktsioon

,,Qhu minna?" Vahib taeva: Vahest ***Jumal*** *ocustab*

Poeetiline funktsioon

haigus ***raisk*** *ei tunne rahvust ega riigipiire | Suur* ***Jumal*** *silmis surmasund | Qi võttis mind - ma polnud süütu - too,* ***Pühax Vaimux*** *nimetatu | millex ilmale tuua veel ühte* ***Jumala*** *lelu |* ***Jumala*** *sõnadel maicet Et hõngu | Qulata tuules võib* ***Jumala*** *keelt | Keegi meid* ***Eedenist*** *välja ei aja | alasti samblas qi* ***Aadam*** *Et* ***Eeva*** *|* ***Jeesus Kristus*** *talletab peopessa suuri naklu | siin vist mängus olnud* ***Saatan*** *| Nagu* ***Kristus*** *ma emajõel sammun | kõik* ***jumalad*** *on lääbakil | eluolu idusid saad* ***Saatanagi*** *süljes | andke mul andex, et suudlesin tibake* ***katoliiklust*** *|* ***Jumal****, sai pahasex.*

Qulata tuules võib ***Jumala*** *keelt, Nagu* ***Kristus*** *ma emajõel sammun | andke mul andex, et suudlesin tibake* ***katoliiklust***

6.1.2. Sõimusõnad

Referentsiaalne funktsioon

kamp noori ***huligaane*** *| enne mineqt mul tõestax* ***lolli*** *ettekäände | ainult suure* ***munni*** *tõttu | aga* ***hoorajäägrist*** *Mati | kaasaegne musa on* ***saast*** *| siis kohtan pargis mõnda qhtund* ***lici***

Emotiivne funktsioon

*olen **mõttetu mutt** | ma olen vana **juudimutt** et **1/2 aruga** | ta, **raisa**, üles poox*

Konatiivne funktsioon

*sa jälle! jälle kammisid end **seax** | oh, mine **perse** | uu, **lic**! | oh mine **perse punnsilmtäi putsui**! | tõmma **nahhui** | tõmma **naahhui** | **niq** ennast näkq | ma sind **munni** talun | aga täis peaga olete **pätt** | täna, **libud**, joome ennast oimetux! | Su vastu sõtta lähen **nõid**! | ehk, **raibe**, suvitab kanaaril | qradima **värdjas** | qradima **pede** | oma **munni** ümbrust lakkamata vahatad | **Pededele** kõigile molli anda tahad sa | Sul ei meeldi **peded** | Ise oled, ise oled, oled **salapede** | endale sa anna molli, mitte **pededele** | **Pedesid** sa vihkad | Sa ei salli **pedesid** | Ise oled, ise oled, oled **salapede** | endale sa anna molli, mitte **pededele***

Poeetiline funktsioon

*qi **maclik** tald mu kaelasooni rõhub | mu vastas põletav on **piimariiul** | otsin **lici** | otsin meil **lici** | valgeis vahupices tancib iga **hoor** | lõhki kärises me kalqnd **hoorahing** | hiilib pilvi vahel nagu purjus **kaak** | **sitt** sõdur | veelgi **sitem** trubaduur! | libucemas **licides** | qi astun üle lolli trooni | **perversset** kiima triiki täis on peod | kogu elu olen old ma **sigatubli** mees | **sigatubli** väljastpoolt et **sigatubli** seest*

6.2.3. Vulgaarsõnad

Referentsiaalne funktsioon

*võin **qsta** ja haiseda | ootusviitega **sex** | kannikene teab mis on **cunnulingus** | jällegi **qsid** täis minu voodi | Ainult suure **munni** tõttu | su lemmikpoos on tagantpoolt ja ainult **anuses** | qi **kepi** ajal sulle näpu **perse** pistan | mul on **vitt** | qivax rapsis **tilli** | anudes mult **anusesse***

Emotiivne funktsioon

*Ma tahax **keppi**! | Aga keda, aga keda kotib sinu **munn**? | Huvitav kas **kärvab** raisk | et **trippergi** ei tundund hetkex nii hull*

Konatiivne funktsioon

*koristan su **qst** | qi **niqx** homse ööni*

Poeetiline funktsioon

*Kõik, mis varjab su valgust on sinu jaox **qused-kepid** | ta sulaqlda valatud sai **qses** | ei püretand tend toorevõitu **hoorus** | Ma tänan sind **qsise** madraci eest | musse tungib uue päeva **peenis** |*

*nüüd ta kosutab mu hinge sulni **persenussiga** | **sex** lasen püksinööbid vallale | Et **junn** mis nõnda palju mõnu tegi; mahub palju **tisse** | Qi need **tissid** ühes jorus õllekestki toodax*

7. Tulemused

Sveta Grigorjeva luulekogud		
Funktsioon	**Sagedus**	**Protsent**
Emotiivne	29	19.6%
Referentsiaalne	44	29.7%
Konatiivne	10	6.8%
Poeetiline	47	31.8%
Metakeeleline	18	12.2%
Kokku	148	100.0%
Liik	**Sagedus**	**Protsent**
Vulgaarsõna	41	27.7%
Vandesõna	62	41.9%
Sõimusõna	45	30.4%
Kokku	148	100.0%

Tabel 1. Sveta Grigorjeva luulekogud

Merca luulekogud		
Funktsioon	**Sagedus**	**Protsent**
Emotiivne	20	17.5%
Referentsiaalne	28	24.6%
Konatiivne	27	23.7%
Poeetiline	38	33.3%
Metakeeleline	1	0.9%
Kokku	114	100.0%
Liik	**Sagedus**	**Protsent**
Vulgaarsõna	29	25.4%
Vandesõna	34	29.8%
Sõimusõna	51	44.7%
Kokku	114	100.0%

Tabel 2. Merca luulekogud

7.1. Keeleliste funktsioonide võrdlus

Grigorjeva luulekogudes leidus kokku 145 vande-, sõimu või vulgaarsõna, millest olid 47 poeetilise funktsiooniga (32%). Merca luulekogudes oli 114 vastavat keelendit ning domineeriv funktsioon oli samuti poeetiline, mis erines 39 korral (33%). Autoritel kattus ka teine kõige sagedasem funktsioon milleks oli referentsiaalne funktsioon, seda esines Grigorjeva tekstides 44 korda (30%) ning Mercal 28 korda (25%). Erinevus seisnes selles, et Grigorjeva kolmas kõige sagedasem funktsioon oli emotiivne, mis leidus tekstides 29 korral (20) ning Mercal konatiivne, mis esines 27 korral (24%). Vastupidiselt emotiivne funktsioon oli Merca luulekogude keelekasutuses pigem tagaplaanil ning Grigorjeva omades konatiivne peaaegu puudulik primaarne funktsioon. Mercal esines emotiivset 20 korral (17%) ning Grigorjeval konatiivset vaid 10 juhtumil (7%). Metakeeleline oli seevastu Merca luules peaaegu puudulik või raskesti tuvastatav, mistõttu tuvastasin seda vaid 1 kord (1%). Grigorjeval oli see võrdlemisi sage ehk esines 18 sõnas (12%).

Vandumine Grigorjeva luules esineb eelkõige emotiivse funktsiooni kaudu, esinevad vandesõnad on hüüatused (*Fakk poliitika*) ja intensiivistajad (*iga jumala päev*). Vandumine esineb referentsiaalses funktsioonis peamiselt religioosse tähendusega ning enamik näiteid on uskuteotavad (*nagu ma ei usu jõuluvana ei usu jumalat; kui üldse paralleele tuua siis paluks pigem jeesusega*). Merca luules on vandumine enamasti poeetilise funktsiooniga ning uskuteotava tähendusega. Poeetilisus väljendub tema luulekogude keeles üldiselt võrdlustena, isikustamisena ja metafooridena. (*Qulata tuules võib Jumala keelt, Nagu Kristus ma emajõel sammun; andke mul andex, et suudlesin tibake katoliiklust*). Siiski ei puudu Merca luulekeelest ka hüüundid (*Persse Miqd, Mardid, Jaanid*) ja intensiivistajad (*qradi hea lugu; No, sitax*!). Grigojeva kogudes tihti esinev metakeeleline funktsioon esineb ka vandesõnades, see kommenteerib keele tähenduslikke aspekte ja staatust *(mul oli pohhui juba ammu enne seda kui selle sõna ära õppisin¸ saadetakse ikka korralikult keset hoovi vales keeles perse)*. Merca luulekogudest leidsin mina vaid ühe keelendi, mille peamine funktsioon oli metakeeleline. (*„Qhu minna?" Vahib taeva: Vahest Jumal ocustab*) See väljend sisaldab vandesõna ning selle metakeelelisus on tuvatstatav jutumärkide abil ehk kõneldakse keelest. Uskuteotav funktsioon, mis on mõlema autori kasutatud vandesõnades sage peegeldab kriitilist suhtumist kristluse suunas. Merca puhul on see pigem naljatljev ja irooniline, Grigorjeva puhul otsene kriitika.

Mõlemad autorid kasutavad sõimu ühiskonnakriitika ja keelelise vabaduse vahendina, mitte ainult solvanguna. Grigorjeva kasutatud sõimusõnad on suures osas samuti metakeelelised, ehk

lüüriline mina kasutab neid kõneldes kellegi teise sõnakasutusest või kasutab neid ise vihase iroonia vahendina (*russ, hoor, impotent*). Grigorjeva teisi funktsioone esindavad sõimusõnad pole diskrimineerivad vaid üldisemad ja seeläbi vähem solvavad (*tõbras, sitapea, pizdets*). Grigorjeva luulekogudes on ka rohkem enda (lüürilise mina) sõimamist, mis väljendub emotiivses funktsioonis (*loll, pehmo, hull, sõge, hullumeelne*). Merca kogudes esineb see vaid kahel korral sõnaga *mutt.* Merca puhul domineerib teise isiku sõimamine ehk konatiivsed sõimusõnad, näiteks on ta kasutanud sõna *värdjas* vaid teise isiku kohta, kuid Grigorjeva on kasutanud seda üldistades *kõik inimesed on värdjad.* Merca sage konnotatiivse funktsiooni kasutus peegeldub just sõimusõnades, mis on suunatud otse adressaadile otsese solvanguna (*sa jälle! jälle kammisid end seax; oh mine perse punnsilmtäi putsui!; Su vastu sõtta lähen nõid*!). Käsud ja muud adressaati mõjutada proovivad kõneteod kuuluvad samuti konatiivsesse funktsiooni, ning ka neid esineb Merca luulekogudes hulgaliselt (*niq ennast näkq täna, libud, joome ennast oimetux!*).Need peegeldavad esimesel juhul ehk otseste solvangutena viha ning kõneaktide puhul samuti viha või huumorit ja ühtsustunnet.

Vulgaarsõnad on mõlemal autoril sageli poeetilise funktsiooniga, kuid Merca tekstides ka sageli referentsiaalsed (*qi kepi ajal sulle näpu perse pistan; mul on vitt; qivax rapsis tilli; anudes mult anusesse*). Sellised vulgarismid on tugevalt vulgaarsed, ning murravad klassikalise luulekeele norme, ning on seetõttu minu hinnangul poliitilised, isegi kui see sõnumist otseselt välja ei tule. Grigorjeva tekstide puhul ilmneb poeetiline funktsioon vulgaarsõnades sõnade või fraaside kordamise läbi *(cunts ei kuulu raffale; cunts ei kuulu raffale; cunts ei kuulu raffale; cunts*). See loob luuletusse rütmi ilma rime kasutamata ning tugevdab sõnumit. Antud näites loob sõna mitmetähenduslikkus samuti poeetilise kihi, sõna *cunts* on kõlalt sarnane sõnale *kunst*, kuid vulgaarne ning samal ajal viitab see naise suguelundile.

6. Kokkuvõte

Käesoleva uurimise eesmärk oli uurida Eesti punkluule naisautorite luulekeeles esinevat vandumist Sveta Grigorjeva ja Merca luulekogude näitel. Grigorjeva esindab kontekstis hilisemat punkluule autorit ning Merca varasemat, mis tekitab loomingusse rohkem aspekte, mida võrrelda. Uuritavateks kogudeks valisin Mercalt „Iseqnn“ (2022) ja „Hele häärber“ (2005) ning Grigorjevalt „Frankenstein“ (2023) ja „kes kardab sveta grigorjevat? (2013). Käsitleti vande-, vulgar- ja sõimusõnade keelelisi funktsioone Sveta Grigorjeva ja Merca luules, tuginedes Roman Jakobsoni keelelise kommunikatsiooni mudelile. Analüüsi eesmärk oli välja selgitada, kui palju tabusõnu, ning milliseid erineb luules; millised keelelised funktsioonid tabusõnade kasutuses esinevad ning kuidas need kahes luuleloomingus erinevad.

Analüüsist selgus, et Merca luulekogudes „Iseqnn“ ja „Hele häärber“ on vandesõnu, vulgarsõnu ja sõimusõnu 114. Sveta Grigorjeva luulekogudes „Frankenstein“ ja „kes kardab sveta grigorjevat?“ on vandesõnu, vulgarisme ja sõimusõnu kokku 148. Seega on Grigorjeva oma teostes kasutanud rohkem tabusõnu. Mõlema autori luules on kõige sagedamini esindatud poeetiline funktsioon, millele järgnes mõlemal referentsiaalne. Oluline erinevus ilmneb konatiivse funktsiooni osas: Merca kasutab tabusõnu enamasti adressaadile suunatud kõnes ehk konatiivse funktsiooni läbi, samas kui Grigorjeva kasutab neid sagedamini lüürilise mina tugeva emotsiooni väljendamiseks keele üle arutlemiseks ehk emotiivse ja metakeelelise funktsiooniga.

Materjali allikad

Jääger, Merle. 2005. Hele häärber. Kirjastus Vilep Et Vallik

Jääger, Merle. 2020. Iseqnn. Tartu. OÜ Jutupesa kirjastus.

Grigorjeva, Sveta. 2013. kes kardab sveta Grigorjevat?. MTÜ Värske Rõhk

Grigorjeva, Sveta. 2023. Frankenstein. Suur Rida

Kirjandus

Ambrosch, Gerfried. 2018. *The Poetry of Punk. The Meaning Behind Punk Rock and Hardcore Lyrics.* New York: Routledge.

Babič, Saša &Piret Voolaid. 2019. Sõimuväljendid: saatmine olematusse. Mare Kõiva, Andres Kuperjanov & Reet Hiiemäe (toim). Mäetagused 74, 191–208. Tartu: EKM rahvausundi ja meedia töörühm.

Bakhtin, Mikhail. 1981. *The Dialogic Imagination*. Austin: University of Texas Press.

Erelt, Mati & Matti Punttila. 2002. Vandumisest Eesti ja Soome moodi. Reet Kasik (toim), *Lähivertailuja* 12, 11-20. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastuse trükikoda.

Helme, Peeter. 2007. Uuemad suunad Eesti kirjanduses 2005–2007. – *Sirp*, 31. august.

Hughes, Geoffrey. 2006. *An Encyclopedia of Swearing: The Social History of Oaths, Profanity, Foul Language, and Ethnic Slurs in the English-Speaking World*, Armonk, NY: M. E. Sharpe.

Jakobson, Roman. 2012. Lingvistika ja poeetika. Tlk Katre Talviste. – Roman Jakobson. *Keel, luule, kultuur*. Koost Katre Talviste, 1–43. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus. (Esmaavaldatud 1960).

Jakobson, Roman. 1985. *Verbal Art, Verbal Sign, Verbal Time*. Toim Krystyna Pomorska & Stephen Rudy, Brent Vine'i kaasabil. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Jay, Timothy. 2000. *Why We Curse: A Neuro-Psycho-Social Theory of Speech*. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Kunnus, Mihkel. 2013. Enter riimis rindade vahel. Paar tähelepanekut värskema luule asjus. *Sirp*, 14.11.

Ljung, Magnus. 2010. *Swearing: A Cross-Cultural Linguistic Study*. London: Palgrave Macmillan.

Luchette, Claire. 2018. On profanity and the sublime in poetry. *Poetry Foundation. https://www.poetryfoundation.org/articles/146097/reader-discretion-advised* (vaadatud 13.06.2025)

Melts, Brita. 2007. Merca 20 aasta loome – viliseva punkluule vägi ja ulg. – *Eesti Päevaleht*, Kultuur, 30. märts.

Merilai, Arne. 2014. Keelenormide ümbermängimisest kunstilistel eesmärkidel. *Oma keel* 2, 3–12.

Mohr, Melissa. 2013. *Holy Sh*t : A Brief History of Swearing*, Oxford: Oxford University Press.

Mägi, Marion. 2024. *Vande-, sõimu- ja vulgaarsõnad Sass Henno romaanides „Mina olin siin 1. Esimene arest" ja „Mina olin siin 2. Tagasitulek"*. Bakalaureusetöö. Käsikiri Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudis, eesti keele osakonnas.

Pajusalu, Renate. 2002. Referentsiaalne praktika kõneetnograafia uurimisvaldkonnana. Renate Pajusalu, Ilona Tragel, Tiit Hennoste & Haldur Õim (toim), *Teoreetiline keeleteadus Eestis* (TÜ üldkeeleteaduse õppetooli toimetised; 4), 209–221. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Pinker, Steven. 2007. Seven Words You Can Never Say on Television. *The Stuff of Thought: Language as a Window into Human Nature*, 315–351. New York: Viking.

Pruul, Kajar. 2000. Vana sajandi uued luuletajad. *Varjatud ilus haigus*, 175–207. Tartu: Eesti Kostabi $elts.

Rattus, Martha. 2024. Kas Sveta Grigorjevat peaks kartma? Sveta Grigorjeva luulekogude retseptsioon. Tartu Ülikool, kultuuriteaduste instituut, kirjanduse ja teatriteaduse osakond. Bakalaureusetöö.

Rooste, Jürgen. 2013. Noored vihased naised. *Sirp*, Kirjandus, 14.11.

Talviste, Eret. 2024. „Tahaks sõnuda end kehasse". Sveta Grigorjeva koletislikud tekstikehad.

Keel ja Kirjandus 5, 484-487.

Viires Piret. 2021. Eesti punkluule ja siirdeajastu algus. *Philologia Estonica Tallinnensis* 6, 36-52. doi: https://doi.org/10.22601/PET.2021.06.02

Swearing in punk poetry by Estonian female authors based on Sveta Grigorjeva and Merca. Summary.

The topic of this thesis is the function of swearing in Estonian female authors' poetry, based on works by Sveta Grigorjeva and Merca. The works include „Frankenstein" (2023) and „kes kardab sveta grigorjevat? (2013) by Grigorjeva as well as „Iseqnn" (2022) and „Hele häärber" (2005) by Merca.My analysis is aimed at the following questions:

(1) What kinds of swear words, vulgarisms and curse words are used by Sveta Grigorjeva and Merca?

(2) What is the linguistic function of these words in their poetry?

(3) What are the similarities and differences of the two authors in terms of their use of swear words, vulgarisms and curse words?

To approach these questions, I started by determining the target words for my analysis along with the surrounding context and assessing their type of taboo and pragmatic function based on Roman Jakobson's functions of language. For more accurate assigning of functions, I also conducted a content analysis, relying on specific examples from the texts. For a quantitative overview of the results I constructed descriptive statistics in the form of frequency tables. Using a combination of qualitative and quantitative methods allowed me to approach the subject from multiple points of view and, thus, to provide a more thorough understanding of the role of swearing and vulgar language in contemporary poetic language.

My analysis revealed that in Sveta Grigorjeva's works „Frankenstein" and „kes kardab sveta grigorjevat?" there are a total of 148 instances of taboo words. In Merca's works „Iseqnn" and „Hele häärber" there are a total of 114 instances of taboo words. Comparatively, Grigorjeva's works include more swearing.

The most frequent function in both authors' works is the *poetic* function, followed by *referential* function. A significant difference between the two appears with the *conative* and *metalinguistic* functions: while Merca mainly uses swear words in speech directed at an addressee (*conative*

function), Grigorjeva uses swear words most often to discuss language (*metalinguistic* function) and express emotions (*emotive* function).

Keywords: swear word, vulgarism, curse word, female author, punk poetry, functions of language

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Greta Variksaar,

1) annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Vandumine Eesti naisautorite punkluules Sveta Grigorjeva ja Merca näitel“, mille juhendajad on Renate Pajusalu ja Eva Velsker, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada Tartu Ülikooli digitaalarhiivi kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

2) annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi kaudu Creative Commonsi litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

3) olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;

4) kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Allkiri

16.06.25